

Nagy Attila Tibor - Paár Ádám

A német pártrendszer szerkezete

A német politikai rendszer általános értékelése

A német föderális-demokratikus politikai rendszer hatvankét éve bizonyítja életképességét. A mindenkori kormányzat a világ egyik legstabilabb demokráciájában gyakorolja a végrehajtó hatalmat. Németország a Föld második legnagyobb exporthatalma (Kína nemrégén vette át az első helyet), Európa legnagyobb gazdasága, az Európai Unió egyik legfontosabb tagállama. A legfrissebb, 2010-es emberi fejlődési index (*Human Development Index*, rövidítése: **HDI**), amelyik nem pusztán az egy főre jutó bruttó hazai terméket, hanem a születéskor várható élettartamot, az iskolarendszerben eltöltött évek várható hosszát is figyelembe veszi, az ENSZ tagállamai között [Németországot az előkelő 10. helyre sorolta](#).

A rendszer stabilitásához hozzájárul, hogy az alkotmányos rendszer elfogadottsága a lakosság körében magas: az *Infratest dimap* intézetnek a német szövetségi alaptörvény (*Grundgesetz*) 60. évfordulóján végzett [felmérése](#) szerint a nyugati tartományokban élők 77%-a, a keleti országrész lakóinak 65%-a büszke az alaptörvényre. A lakosság 79%-a nagyon erősnek, illetve erősnek mondja országához való kötődését. Hasonló arányban büszkék az emberek arra, hogy németek. A nyugati országrészben élők 66%-a, a keleti tartományokban élők 63%-a értékeli nagy jelentőségűnek az alaptörvényt. A nyugatiak csak 14%-a tartja fontosnak az alaptörvény átdolgozását, de a szegényebb keleti részen is csak a lakosság 23%-a tart erre igényt.

A néppártok alkonya

A rendszer politikai stabilitásához az is hozzájárult, hogy a fő törvényhozó testületbe, az alsóházba (*Bundestag*) kevés párt került be. Az 1949 utáni három és fél évtizedben két nagy párt, a kereszténydemokrata CDU, illetve CSU és a szociáldemokrata SPD versengése volt a meghatározó, míg a német liberálisok (FDP) az 1960-as évek végétől a mérleg nyelvének szerepét játszották. Csakhogy az 1980-as évek második felétől a két nagy néppárt, a CDU és SPD támogatottsága folyamatosan csökken a választók körében, és – ha lassan és fokozatosan is – azóta növekszik a kisebb pártok szerepe szövetségi szinten. Először a Zöldek (*Die Grünen*) megjelenése jelentett kihívást az 1980-as években a hagyományos pártok számára. A 2000-es évek első évtizedében az újraegyesítés problémái és ellentmondásai is segítették az SPD-től balra álló, kapitalizmuskritikát megfogalmazó, rendszerellenzéki Die LINKE (továbbiakban: Linke) megszilárdulását. Ennek következtében nincsen domináns párt a német pártrendszerben.

A változás oka, hogy a közvélemény jelentős része elégedetlen a nagyobb pártokkal, ahogyan a német társadalmat érő új kihívásokra reagálnak (ez a jelenség egyébként más nyugat-európai rendszerekben is megfigyelhető volt az 1980-as évektől, pl. Hollandiában). A kihívások közül az 1990-es években kiemelkedett a német újraegyesítés, az utóbbi évtizedben pedig olyan témák kerültek előtérbe, mint a lakosság előregedése, ebből adódóan a társadalombiztosítási kassza helyzete; a szociális hálózat fenntartása, a közigazgatási rendszer ésszerűsítése, a bevándorlók és leszármazottaik (különösen a török kisebbség) problematikája, az ország energiaellátása, vagy a gyermekszegénység. Elégedetlenséget váltott ki az is, hogy az „Agenda 2010” programmal 2003-ban szűkítették az addigi bőkezű szociális és munkanélküliségi-ellátásokat (az ebből is adódó népszerűségvesztést az SPD azóta sem tudta kiheverni).

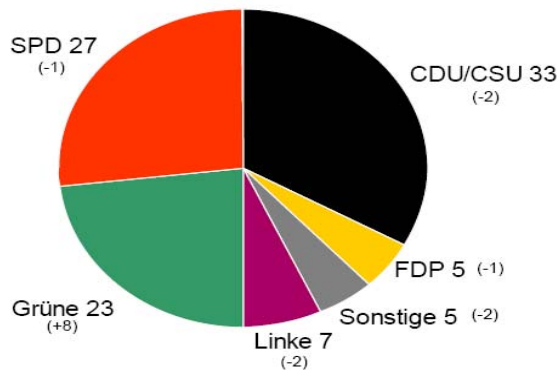
Az egyik neves gazdaságkutató intézet (*Deutsches Institut für Wirtschaftsordnung*) egyik [tavalyi jelentésében](#) aggodalmának adott hangot amiatt, hogy egyre több a szegény háztartás, és a lakosságnak csak 60%-a tartozik a középosztályhoz (a nettó 860-1844 euró közt keresőket sorolták ide), miközben 2000-ben még 66% volt az arány. A választók közül sokan kevésnek találták az előrelépést a szociális ügyekben, akár a CDU, akár az SPD volt éppen kormányon (vagy mindketten egyszerre, nagykoalícióban, ahogyan arra 2005-2009 között volt példa). A választók egy része ezért a két nagy párton kívül keresett alternatívát, s ebből nem csak a szélsőbal, vagy a Zöldek húztak hasznot, hanem Guido Westerwelle pártelnök vezetésével – 2009-ig – a liberálisok is.

A CDU/CSU és az FDP által alkotott, 2009 vége óta kormányzó koalíció legerősebb tagja, a CDU is kénytelen osztozni a néppártok hanyatlásában. Ahogyan arra [korábbi elemzésünkben](#) már rámutattunk, a kereszténydemokraták ugyan győzelmet arattak a legutóbbi választásokon, de ez keserédes siker volt: a CDU támogatottsága tendenciaszerűen, választásról-választásra csökken. Míg az 1980-as években a CDU a CSU nélkül is képes volt a választók 34%-ának szavazatát elnyerni, addig a 2009-es választásokon már csak 27,27%-nyi szavazatot kapott, a CSU-val együtt is csak 33,8%-ot ért el a támogatottsága. A kereszténydemokraták helyzetét nehezíti, hogy a kizárólag Bajorországban tevékenykedő testvérpártjuk, a CSU elveszítette ottani többségét, és példátlan módon koalícióra kényszerült.

A kormánypártok helyzete

Történik mindez annak ellenére, hogy a Merkel-kormány eddig alapvetően sikeresnek bizonyult a világgazdasági válság következményeinek elhárításában. A munkanélküliség folyamatosan csökken (most 3 millió 210 ezer fő, de a szociáldemokrata Schröder kormányzása idején a munkanélküliek száma elérte az 5 milliót is). Összehasonlításképpen: miközben az [EUROSTAT adatai szerint](#) az Európai Unió munkanélküliségi rátája 9,5%, Németorszáé jóval ez érték alatt van, 6,3%-kal.

A gazdasági növekedés is [biztató jeleket mutat](#): miközben 2010 utolsó negyedében az EU átlagosan 2,1%-kal, a német GDP ennek duplájával, 4%-kal növekedett. Bár a központi költségvetés eladósodottsága két éve 85,5 milliárd eurónyi rekordmagasságot ért el, a gazdasági klíma kedvező: szintén az infratest dimap [felmérése](#) mutatja, hogy a pillanatnyi gazdasági helyzetet a németek 8%-a nagyon jónak, 58%-a pedig jónak tartja. A kormánykoalíció ennek ellenére nincs könnyű helyzetben, mert a [legfrissebb felmérések szerint](#) a kormánypártok a szavazók jóval kevesebb, mint a felének voksát tudnák megszerezni. A Zöldek különösen megerősödtek, és először van komoly esélyük a nagy párttá váláshoz szövetségi szinten is, amelyet a legutóbbi tartományi választásokon bebizonyítottak.

Forrás: ARD DeutschlandTrend, 2011 áprilisa

Míg a CDU/CSU nagyjából a szövetségi választásokon elért népszerűségi szintjén van, a német liberálisok látványos népszerűségvesztést szenvedtek el. Ennek legutóbbi megnyilvánulása volt, hogy a Baden-Württemberg tartományban nemrégén megtartott választásokon a CDU fájdalmas vereséget szenvedett, és 53 éves kormányzás után távozni kényszerül a hatalomból. Másfelől az FDP is gyengén szerepelt: Baden-Württembergben szavazói felét elveszítette, és ezzel éppen átlépte az 5%-os bekerülési határt, Rajna-Pfalzban pedig kiesett az ottani törvényhozásból. A német liberálisoknak hovatovább a Bundestagból való kiesés rémével is szembe kell nézniük. De miért állt elő ez a helyzet? A már említett társadalmi folyamatokon

kívül a koalíciós kormány eddigi bő másfél éves működése is hozzájárult a kormányerők (elsősorban az FDP) népszerűségének csökkenéséhez.

Bár a CDU/CSU és FDP koalícióját ideális szövetségnek nevezték, és ezek a pártok 1982-1998 között Helmut Kohl kancellársága idején már megtapasztalták a közös kormányzást, meglepően sok vita robbant ki a koalíciós felek között a nyilvánosság előtt. Kétségbe vonták egymás álláspontját a kormányprogramban is kilátásba helyezett adócsökkentés, valamint az egészségügyi reform további lépései ügyében.

Az FDP volt a viták egyik gerjesztője, ugyanis folyamatosan az adócsökkentést állította középpontba, de negatív visszhangot váltott ki, hogy nemcsak a családok részesültek a 8,5 milliárd eurós adókönyítésből, hanem a hotelágazat is. Ez problémásnak bizonyult, hiszen a német liberálisokat könnyen fel lehetett tüntetni szűk csoportérdekek képviselőiként. Holott korábban akkor ért el a párt sikereket, amikor nemcsak a jól kereső rétegeket, hanem a szegényebb vidéken élőket is igyekezett megszólítani (lásd erről [korábbi elemzésünket](#)). Erősen félreérthető volt Westerwelle azon kijelentése is, miszerint „*aki a népnek erőfeszítés-mentes jólétet ígér, a hanyatló késő római korba visz vissza*”. Az FDP így egy veszekedős, a nehéz sorsúak iránt érzéketlen párt képét mutatta, s bár az uniópártoknak is akadtak botrányai (pl. Theodor zu Guttenberg neves plágiumbotránya), a népszerűségvesztés a liberálisokra sújtott le leginkább. Az FDP nyilvános szerepléseivel inkább távolodni látszott egy sokféle érdeket kiegyenlíteni igyekvő néppárti beállítódástól, s ez komoly mennyiségű szavazatokba került.

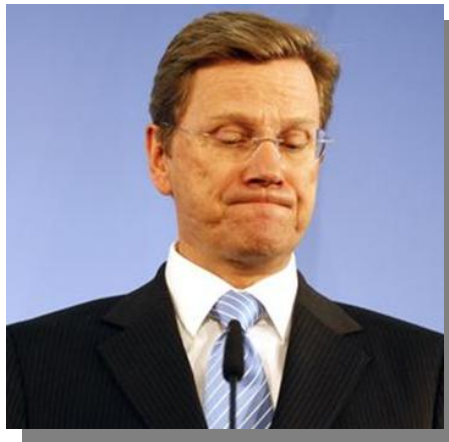
A legutóbbi tartományi választások után

A Baden Württembergben és Rajna-Pfalzban lezajlott tartományi választásokon elszenvedett vereség nyomán a Merkel-kormánynak valamelyest nehezebb lesz már szövetségi szinten is kormányozni, mert a törvények egy részét blokkolni képes Bundesratban az ellenzéki erők megerősítették többségüket. Azonban nem

szükséges eltúlozni ezt a tényezőt, mert a német politikai kultúra több évtizedes gyakorlatra tett szert az egymással élesen szembenálló álláspontok kibékítésében.

Angela Merkel kancellár pedig ennek a kompromisszumos politikának a prototípusa, ennek volt javarészt köszönhető, hogy az általa vezetett CDU/CSU-SPD nagykoalíció a vártnál simábban működött. Azzal azonban mindenképpen számolni kell, hogy a ciklus félidejétől a döntéshozatal lelassulhat a törvényhozás szintjén.

A választások következményei különösen a megrendült FDP-t érintették, a tíz éve posztján lévő Guido Westerwelle egy héttel a vereség után nyújtotta be lemondását pártelnöki tisztéről, miután a pártban komoly szervezkedés indult el ellene. További feszültségeket sejtet az FDP-n belül, hogy Westerwelle megtartja a külügyminiszeri posztot, így a párt befolyásos politikusaként szembekerülhet az ő távozását kezdeményező csoportokkal. Márpedig a liberálisoknak más sem hiányozna a bajból, minthogy a személyi viták túlságosan elhúzódjanak, ez rossz hatással lenne az amúgy is gyenge közvélemény-kutatási eredményekre.

Guido Westerwelle, az FDP lemondott elnöke

Ami a CDU-t illeti, bár a párt kétségtelenül fájdalmas vereséget szenvedett Baden-Württembergben, és ismét felerősödtek az irányváltást sürgető hangok (főleg a párt szakértői bázisában), egyelőre Merkel megbuktatása nem fenyeget. Nemcsak azért, mert minden korábbi nagy vetélytársát kiszorította a pártból (pl. Friedrich Merz, Roland Koch), hanem alkotmányjogi pozíciója miatt is. Mi magyarok annak idején

éppen a német alkotmányból vettük át a konstruktív bizalmatlansági indítványt, amelynek értelmében nem elég a kancellár elleni bizalmatlanságot kinyilvánítani, hanem egyúttal elegendő többséget is fel kell mutatni az új kancellárjelölt személye mellett.

Ez pedig a mindenkori kancellárnak komoly biztosítékot ad hatalma megtartásához a ciklus időtartama alatt. Nem véletlen, hogy eddig csak 1982-ben került sor a konstruktív bizalmatlansági indítvány sikeres alkalmazására, amikor Helmut Kohl váltotta fel Helmut Schmidt akkori kancellárt (ettől eltér az a fajta bizalmatlansági kérdés, amelyet a kancellár vethet fel, abból a célból, hogy azt szándékosan elveszítse az előrehozott választások kikényszerítése érdekében – ld. erről Gerhard Schröder 2005-ös példáját). Merkel helyzetét erősíti az is, hogy a gazdasági helyzet az országban javult az elmúlt másfél évben. Ugyanakkor, miután a német párttörvény előírja a pártok demokratikus működési rendjét, a pártelnök-kancellárnak továbbra is tolerálnia kell az övétől eltérő irányzatokat, amelyek további kudarcok esetén megerősödhetnek.

A kormánypártok kihívásai

Amennyiben tehát a kormánypártok a jelenlegi összetételben akarják folytatni a kormányzást a következő ciklusban is, a liberálisoknak javítaniuk kell a helyzetükön (és persze a kereszténydemokratáknak nem tovább rontani), mert a kormánykoalíciónak nincs többsége a választópolgárok körében. A nagyobb kihívás a liberálisok előtt tornyosul, de a feladvány a CDU előtt sem kicsi, mert vissza kellene találnia korábban elpártolt szavazóihoz. Ezt nehezíti, hogy Merkel nem egy karizmatikus, lánglelkű szónok, még ha korábbi önmagához képest az elmúlt években javított is a teljesítményén. A kereszténydemokratáknak új formákat kell találniuk, hogy visszatérhessenek egykori önmagukhoz, a nagy néppárti státuszhoz.

Zöld (új)hullám?

A 2011 márciusában megrendezett baden-württembergi és rajna-pfalzi tartományi választás több tanulsággal [szolgál](#). A tízmilliós lakosú Baden-Württembergben a nagy pártok közül egyedül a Zöldek volt képes szavazótáborának gyarapítására.

Amíg az első helyen végzett CDU öt, az FDP szintén öt, az SPD pedig két százalékpontos szavazatcsökkenést könyvelhetett el az előző választáson elért eredményeikhez képest, addig a Zöldek pártja 11,7%-ról 24,2%-ra növelte a szavazatait. Ezzel az eredménnyel az ökológiai párt a második helyet szerezte meg. Megjegyzendő, hogy a részvételi arány is növekedett: amíg 2006-ban a szavazók 53,4%-a vett részt, a 2011-es választáson 66,2%-uk járult az urnákhoz.

Forrás: [Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg](#)

A Zöldek kiemelkedő baden-württembergi teljesítményével ellentétben a liberális FDP katasztrofális eredményt nyújtott, ami annak fényében is figyelemre méltó, hogy a viszonylag jómódú, „Németország kertjének” nevezett tartományt az FDP egyik szülőhazájaként tartják számon. A Zöldek rendszerellenzéki jellege változáson ment keresztül azóta, hogy képviselői 1983-ban átlépték a Bundestag kapuját.

A szociális, ökológiai és pacifista értékeket valló párt a szociáldemokratákkal közös kormányzás (1998-2005) időszakában számos – olykor fájó, a hagyományos

választói és szimpatizánsi bázist elidegenítő – engedményt tett, tanúbizonyságot téve a kormányzati felelősségről (pl. az adócsökkentés és a munkanélküli-ellátást szabályozó Hartz IV tervezet elfogadása, az atomerőművek élettartamának meghosszabbításával kapcsolatban egy harmincéves moratórium kilátásba helyezése, a koszovói beavatkozás és az afganisztáni misszió támogatása). Sokak számára mára a Zöldek arculata megkopott, mert az eredendően posztmaterális értékeket előtérbe helyező, rendszerellenzéki párt pragmatikus politikai erővé vált.

A mostani tartományi választáson azonban két tényező kilendítette a holtpontról a Zöldeket. Egyrészt a stuttgarti pályaudvar átépítésének terve, az ún. „Stuttgart 21” projekt kiélezte a baden-württembergi kereszténydemokrata-szabad demokrata koalíció és az ellenzék, valamint a helyi társadalom viszonyát. Noha a civil társadalom kezdettől ellenérzésekkel fogadta a gazdasági szempontból ugyan hosszútávon hasznos, ugyanakkor környezet- és városvédelmi szempontból aggályos, a válság körülményei közepette rendkívül drága városrendezési projektet, nemcsak a tartományi CDU, hanem maga Angela Merkel is kiállt a „Stuttgart 21” megvalósítása mellett. A népszerűtlen projekt erőltetése visszaütött a CDU-ra. A „Stuttgart 21” mellett a japán katasztrófa, a fukushimai atomerőmű sérülése lehetőséget adott a Zöldeknek az atomenergia-ellenes nézetek felmelegítésére. A Merkel-kormány a társadalmi nyomást érzékelve leállított hét atomerőművet, azonban a közvélemény ezt kevésnek találta.

Bár a szomszédos Rajna-Pfalzban a Zöldek a negyedik helyre szorultak, 15,4%-os eredményükkel „balra” billentették a mérleg nyelvét. Az első helyen végzett SPD és a második helyre szorult CDU között csekély volt a különbség. Az FDP csaknem négy százalékponttal esett vissza a korábbi választáson mért eredményéhez képest, de 4,2%-os eredményével képes lett volna a CDU csekély hátrányának kiegyenlítésére. A Zöldek elsőprő fölénye azonban megpecsételte a „fekete-sárga” koalíció sorsát.

Forrás: <http://wahlarchiv.tagesschau.de/wahlen/2011-03-27-LT-DE-RP/index.shtml>

A vörös és a vörösebb

Az *Emnid* intézet közvélemény-kutatása [szerint](#) a Sigmar Gabriel által vezetett SPD a Zöldekkel együtt sikerrel indulhatna el, ha most lennének a választások (a legutolsó, április 4-iki mérés alapján a két párt együtt többséget szerezne, míg a liberális kormánypárt, az FDP éppen átlépné a bejutáshoz szükséges küszöböt). A párt vezetése számára a reményt keltő közvélemény-kutatási adatok és az eddig megrendezésre került tartományi választásokon nyújtott teljesítmények nem feleltethetik el, hogy az SPD az eszmei útkeresés fázisában tart. A növekvő támogatottság mögött nem az SPD korábbi kormányzati vagy jelenlegi ellenzéki tevékenységével kapcsolatos elégedettség, hanem a jobbközép-liberális kormánykoalícióval szembeni bíráló hangulat húzódik meg.

A hagyományos baloldali érzelmű szavazók még nem bocsátották meg a pártnak a Schröder-kormány időszaka alatt az „új közép” jelszavával végrehajtott piaci reformokat, különösen a munkaerőpiac liberalizációját, a differenciált munkanélküliség (Hartz IV) bevezetését, amelyik visszalépést jelentett a bőkezű szociális piacgazdaság terén. A pártnak előbb-utóbb szembe kell néznie azzal a kérdéssel, hogy majdan kormánypártként milyen választ kíván megfogalmazni a szociális piacgazdaság új, uniós és globális szintű kihívásaival szemben.

Ez a kérdés nemcsak az SPD-t érinti. Az európai szociáldemokrácia Bad Godesberg után újabb válaszúthoz érkezett. A globalizáció új problémáira nem lehet a korábbi stratégiák alapján választ adni, a szociáldemokrata pártokban az 1950-es évektől végrehajtott arculat- és szemléletváltás eredményei már nem elegendőek egy globális társadalmi-gazdasági paradigmában. A néppárti jelleg olykor fékezi a szociáldemokrata pártokat a fiatalos arculatú, rugalmasabb rétegpártok (zöldek), valamint a jobb- és baloldali rendszerellenes pártok harsány kritikájával szemben.

Bár az SPD-nek a két tartományi választáson nyújtott teljesítményével ellentétben a Linke feltűnően gyengén szerepelt, ez még nem nyugtathatja meg a szociáldemokrata politikusokat. A sokak által sommásan kommunistának tartott, valójában programja (vegyes gazdaság, a kommunális szolgáltatások államosítása, a „bölcstől a sírig” tartó állami szociális gondoskodás fenntartása) alapján inkább klasszikusan baloldali szociáldemokrata értékeket megfogalmazó, rendszerellenzéki párt, amelyik elsősorban a fizikai munkások, a munkanélküliek és a nyugdíjasok számára kíván baloldali alternatívát nyújtani a pártrendszerben, nem volt képes kiaknázni a kormány megszorításaival szembeni ellenérzéseket. A két tartományi választáson a protest szavazatokat nem a Linke, hanem az SPD és a Zöldek gyűjtötte be. Természetesen nem tekinthetünk el a regionális összefüggésektől sem: a Linke jóval erősebb az ország keleti területein, valamint azokban az iparosodottabb régiókban, amelyeket jobban sújtott a válság (pl. Hessen).

A differenciált munkanélküli-segélyezés rendszerét támadó Linke támogatottsága szoros korrelációt mutat az adott régiók munkanélküliségi adataival. A párt helyzetét megkönnyíti, hogy a Schröder-kormány által bevezetett, de a jelenlegi jobbközép-liberális kormány által is folytatott Hartz IV reformmal szembeni küzdelemben tett szert népszerűsége. A Linke számára kényelmes helyzetet biztosít, hogy a pártok közül egyedül mutathatja fel magát „ártatlanként” a munkanélküli-segélyezés piaci reformjában.

2011 márciusában Bajorország után Baden-Württembergben volt a [legalacsonyabb](#) a munkanélküliségi ráta (4,4%), ami magyarázatként szolgál arra, hogy a Linke nem tudta kiaknázni a párt baloldali alternatíva jellegét. Rajna-Pfalzban, ahol a munkanélküliségi ráta nagyobb (5,7%), a rendszerellenzéki párt – ha csekély mértékben is – jobb teljesítményt nyújtott. A rendszerellenzéki Linke előretörésével szemben az egyedüli védekezés a gazdasági siker, a munkanélküliség szintjének csökkentése lehet. 2011 elején a szövetségi munkanélküliségi ráta lényegében stagnált.

Azonban a régiók között nagy kilengések vannak: Bajorország 4,3%-os vagy Baden-Württemberg 4,4%-os adataival szemben Szász-Anhaltban 12,5%-os a munkanélküliség, míg Berlinben eléri, Mecklenburg-Vorpommernben pedig meg is haladja a 14%-ot. A keletnémet területek alkotják a Linke fellegvárát, és a párt becsatornázza az egyesítés után elégedetlen keletnémet polgárok sérelmeit is.

Az ellenzéki pártok kihívásai

A német ellenzék három pártja másként ugyan, de hasonló kihívásokkal küszködik, mint a magyarországi ellenzék. Hol az ideológiai útkeresés (az SPD és az LMP), hol a pragmatikus, szakpolitikai és értékelvű, ideológiai arculat közötti ingadozás (a Zöldek és az MSZP), hol a radikális retorika és a modern demokratikus politika szabályai és normái által kijelölt valós lehetőségek között feszülő ellentét (a Linke és a Jobbik) jelentkezik problémaként. A német politikai mező is átalakulóban van, akárcsak a magyar, ezért nem csoda, hogy az egyes pártokat érintő kihívások is hasonlóak. A két ország közötti valódi különbség nem az átalakuló pártrendszer szerkezetében, hanem a politikai kultúrában fedezhető fel. A politikai kultúra különbözősége azonban már egy másik, hosszabb elemzés tárgya lehetne.